

З М І С Т

ВСТУП.....	6	
Частина I – МІНЕРАЛЬНІ, КЛІМАТИЧНІ Й БІОТИЧНІ РЕСУРСИ		
1. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ЙОГО СТРУКТУРА, ВИТОКИ ЗНАНЬ ПРО УКРАЇНУ.....		9
1.1. Суть природних ресурсів, їх структура й оцінка потенціалу.....	9	
1.2. Геопросторове розташування України та природні особливості її теренів.....	14	
1.3. Історичний нарис дослідження українських земель.....	18	
1.4. Академічні дослідження природи.....	25	
1.5. Внесок Наукового товариства ім. Шевченка.....	27	
1.6. Повоєнний і сучасний періоди.....	28	
1.7. Предмет вивчення дисципліни та її зв'язок з іншими галузями знань.....	32	
2. МІНЕРАЛЬНІ ТА СИРОВИННІ РЕСУРСИ.....		34
2.1. Роль біоти в генезисі осадових порід і корисних копалин.....	34	
2.2. Віхи дочетвертинної геологічної історії.....	37	
2.3. Категорії й види корисних копалин. Надра і родовища.....	39	
2.4. Паливні корисні копалини.....	41	
2.5. Рудні корисні копалини.....	46	
2.6. Неметалічні корисні копалини.....	49	
2.7. Вторинний сировинний потенціал.....	53	
3. ФОРМУВАННЯ КЛІМАТУ Й КЛІМАТОГЕННІ РЕСУРСИ.....		56
3.1. Палеогеографічні відомості про формування природного довкілля України.....	56	
3.2. Рельєф і гіпсометричні особливості.....	59	
3.3. Радіаційні та орографічні фактори клімату.....	59	
3.4. Температурні показники, зволоження й опади.....	63	
3.5. Енергетичні та рекреаційні кліматичні ресурси.....	64	
3.6. Агрокліматичні ресурси.....	68	
3.7. Глобальні тенденції та коливання кліматичних показників в Україні.....	71	
3.8. Регіональні зміни кліматичних ресурсів.....	74	

4. РОСЛИННІ РЕСУРСИ.....	80
4.1. Природне формування первинного рослинного покриву та його антропотрансформація.....	80
4.2. Багатство природної рослинності та лісові ресурси.....	85
4.3. Значення лучної, степової та болотної рослинності.....	88
4.4. Інтродукція рослин, рослинництво, садівництво й енергетичні культури.....	91
4.5. Грибні ресурси та грибовництво.....	97
4.6. Охорона видів та рідкісних угруповань.....	99
5. ТВАРИННИЙ СВІТ.....	102
5.1. Природна еволюція фауни та її антропотрансформація.....	102
5.2. Зоогеографічне районування.....	104
5.3. Багатство та зональне поширення дикої фауни.....	107
5.4. Мисливські та рибні ресурси, бджільництво.....	110
5.5. Свійські тварини і тваринництво.....	116
5.6. Охорона ресурсів тваринного світу.....	117
Теми практичних завдань (частина I).....	121
Частина II – ЗЕМЕЛЬНІ, ВОДНІ, РЕКРЕАЦІЙНІ Й ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ	
6. ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ҐРУНТОВИЙ ПОКРИВ.....	123
6.1. Розподіл земельно-ресурсного потенціалу.....	123
6.2. Кадастр, бонітування ґрунтів і класифікація угідь.....	127
6.3. Загальні риси ґрунтів Полісся, Лісостепу і Степу.....	131
6.4. Інтразональні типи і ґрунти гірських регіонів.....	134
6.5. Екологічні функції ґрунтів, моніторинг стану й охорона земель.....	137
7. ВОДНІ РЕСУРСИ ТА ВОДНИЙ БАЛАНС.....	146
7.1. Загальне значення водних ресурсів.....	146
7.2. Водні ресурси річок та їх екологічні зміни.....	148
7.3. Гідроенергетичні ресурси.....	152
7.4. Озера, водосховища, ставки й канали.....	157
7.5. Підземні води й гідромінеральні ресурси.....	162
7.6. Чорне й Азовське моря та їхні ресурси.....	165
7.7. Водний баланс і гідрологічне районування.....	167
8. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ.....	173
8.1. Типи рекреаційних ресурсів.....	173
8.2. Рекреаційні регіони України.....	176
8.3. Оцінка й охорона рекреаційного потенціалу і перспективи галузі.....	182

9. ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ	189
9.1. Людські ресурси і потенціал.	189
9.2. Людські ресурси і демографічні показники	189
9.3. Демографічна ситуація в регіонах і якість людських ресурсів.	195
9.4. Здоров'я населення і людські ресурси	199
9.5. Розвиток людського потенціалу.	201
Теми практичних завдань (частина II).	205
ОСНОВНА Й ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА	206
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	209

*"Любіть Україну, як сонце любить,
як вітер, і трави, і води..."*

Володимир Сосюра

ВСТУП

Сукупність усіх природних можливостей, засобів, запасів, джерел на планеті Земля і поза нею, які можуть бути використовувані при теперішньому рівні розвитку продуктивних сил, становить природні умови й ресурси. Кількість, якість і поєднання видів ресурсів визначають природно-ресурсний потенціал певного регіону чи держави Україна загалом.

Мета вивчення курсу «Природні ресурси України» – набуття майбутніми фахівцями знань про суть і цінність природних ресурсів як потенціалу соціально-економічного розвитку України та екологічні принципи їх розумного й невиснажливого використання задля збереження здорового довкілля в державі для теперішнього та для майбутніх поколінь.

Об'єкт вивчення дисципліни – всі види природних чинників і багатств, які сукупно становлять природно-ресурсний потенціал України. Предметом її вивчення є середовищевірна роль та соціально-економічне значення природних умов і природних ресурсів у збереженні потенціалу екобезпечного розвитку України, засади невиснажливого використання й охорони природного довкілля задля збереження безпечного навколишнього для людини середовища життя.

Завданнями курсу є послідовне засвоєння студентами знань про: суть і зміст поняття природно-ресурсного потенціалу; мотивацію його дослідження й

освоєння; мінерально-сировинні багатства України; формування сучасного клімату й кліматогенних ресурсів; рослинні ресурси; тваринний світ; земельно-ресурсний потенціал; моря, ріки, внутрішні води; проблеми й перспективи раціонального використання рекреаційного та людського потенціалу України.

Дисципліна «Природні ресурси України» використовує й інтегрує запозичені класичні методи багатьох природничих наук – фізичної географії, біогеографії, геоботаніки, біології, геології, ґрунтознавства, екології, економіки, тому тісно пов'язана із ними.

Курс «Природні ресурси України» поділений на дві частини. Зміст курсу відповідає Програмі навчальної дисципліни «Природно-ресурсний потенціал України» для підготовки фахівців ОКР «магістр» спеціальності 8.04010601 Екологія й охорона навколишнього середовища у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації Міністерства аграрної політики та продовольства України (Київ: Аграрна освіта, 2012).

Автори щиро вдячні усім, хто сприяв написанню й виданню цієї праці. Особливо велика подяка рецензентам – професорам М. М. Назаруку, С. І. Миклушу, В. В. Лихочвору за змістовні зауваження, які сприяли суттєвому поліпшенню якості навчального посібника.